

to organizací vstoupit. Stárnou i političtí reprezentanti, takže už neplatí, že známkou pokroku a vývoje jsou pouze mladí vládní politici (s. 195). Tyto „stárnoucí politické strany“ z obavy ze ztráty volebních hlasů velmi obezřetně plánují restrikce nejružnějších sociálních dávek. Přitom, jak Streeck upozorňuje, čím déle budeme s reformami ve stárnoucí společnosti otálet, tím obtížnější bude jejich realizace, a v době, kdy demografické změny překročí určitý nám neznámý mezník, už může být na jakékoliv institucionální zásahy pozdě (s. 199).

Peteru Grussovi se v monografii povedlo zdařile propojit znalosti o stáří a stárnutí z mnoha vědních oborů. Vznikla tak publikace užitečná všem, kteří se tomuto tématu věnují. Z pohledu sociologa vítám možnost seznámit se s poznatky biologů, genetiků a lékařů o proměně kognitivních schopností ve vyšším věku i o aktuálních možnostech prevence a léčby nejzávažnějších onemocnění spojených se stářím. V celé knize je patrné, jak zásadní máme my sami svým životním stylem vliv na kvalitu našeho života ve vyšším věku. Ukazuje také, že vyšší věk není překážkou v získávání nových poznatků a přiměřená fyzická aktivita je důležitá pro zachování nejen tělesného, ale i duševního zdraví. Optimistický pohled na stáří nás však opouští s přechodem do čtvrtého věku, v němž i současný výrazný medicínský a technologický pokrok naráží na své limity.

Marcela Petrová Kafková

**Suman Fernando, Frank Keating (eds.):
Mental Health in a Multi-Ethnic Society:
A Multidisciplinary Handbook**

Hove, East Sussex, VB, Routledge 2009,
299 s.

Recenzovaná publikace je společným dílem autorů a editorů Sumana Fernanda, psychiatra a univerzitního lektora na Kentské univerzitě v Canterbury, a Franka Keatinga, so-

ciálního pracovníka a lektora na téže univerzitě. Autoři redigovali toto již druhé vydání *Mental Health in Multi-Ethnic Society* se záměrem vytvořit všezahrnujícího průvodce programy mentálního zdraví ve světle multikulturní problematiky. Jednotlivé kapitoly jsou příspěvky pracovníků různých britských středisek, která se zabývají mentální péčí a aplikují některé inovativní přístupy, jejichž záměrem je poskytovat kulturně citlivou péči původně ne-evropské populaci.

Kniha má čtyři části: první část se zabývá dnešní situací v mentálním zdravotním systému a okolnostmi, které přispěly k vývoji tohoto stavu, druhá část popisuje některé pokusy o citlivé a spravedlivé řešení problémů v systému, třetí část popisuje modely, které se zdají být při řešení daných problémů úspěšné, a poslední – závěrečná – kapitola shrnuje předešlé kapitoly a nabízí pohledy do budoucna.

Autoři nejdříve odhalují jevy institucionálního rasismu, které se ukazují v liberální Británii 21. století jako inherentní a stále přítomné. Popírají, že by koncept etnika a kultury nahradil zastaralý koncept rasy, ba naopak vidí v antimuslimském sentimentu po 11. září 2001 vzestup klasického rasismu, který se jen skrývá v nové terminologii. Mezi jinými tvrzeními o konceptu „rasy“ prohlašují, že antisemitismus není nenávisť vůči kultuře či náboženství, ale vůči „rase“ (s. 15, uvozovky R.T.). Přitom zdůrazňují, že tmavá pleť předurčuje jedince k tomu, aby byl vnímán coby biologicky podobný dalším jedincům tmavé pleti, a tím byl vystaven stereotypizovanému přístupu s mnoha předpoklady spojenými s původem v „nevyvinutých“ zemích a „primitivních“ kulturách (s. 18). Fernando se v kapitole „Inequalities and the politics of ‘race’ in mental health“ dokonce snaží ilustrovat otevřený rasismus klasických teoretiků, jakými byli Sigmund Freud a hlavně C. G. Jung (s. 46). Cituje například Jungův výrok o tom, „že Američané jsou jiní, protože trpí ‚rasovou infekcí‘ způsobenou je-

jejich životem v přílišné blízkosti černých lidí, a tak méněcenný člověk k sobě stahuje civilizované bytosti, které jsou nucené s ním žít," nebo Freudovo tvrzení, že „vedoucí roli národů by měly zaujmout ‚bílé národy‘, a nikoliv ‚primitivové‘“ (s. 46).

Existenci rasismu v britském systému mentálního zdraví autoři dále demonstrují nalezenými fakty, například výsledky jednodenního průzkumu mentálních institucí Velké Británie (s. 47), publikovaného v roce 2005, který zjistil, že příslušníci černých/menšinových skupin byli častěji než jiní residenté Velké Británie diagnostikováni jako schizofrenici, častěji povinně zadrženi podle zákona *Mental Health Act*, častěji hospitalizováni jako ‚pachatelé-pacienti‘, ošetřováni vysokými dávkami léků a převáděni do uzavřených oddělení (s. 46–47).

Jestliže tyto menšinové skupiny procházejí psychoterapií, odchází z ní zmateni, ba dokonce viktimizováni, protože jejich kulturní struktury jsou jiné než u Evropanů, pro které byly tyto přístupy vyvinuty.

Dnešní každodenní psychiatrická praxe je podle autorů charakterizována:

- (a) neochotou většiny odborných pracovníků v oboru mentálního zdraví připustit si existenci rasové předpojatosti v terapii a existenci institucionálního rasismu během realizování služeb;
- (b) inherentně rasistickou instituční praxí, při psychologickém hodnocení a při odhadování rizikovosti pacientů;
- (c) ignorováním společenských tlaků, jako je např. spravedlivý hněv nad rasismem společnosti, které různorodě ovlivňují příslušníky černých/menšinových skupin a které nejsou brány v potaz během evaluace,
- (d) interpretací pocitů odcizení, které mnozí příslušníci černých/menšinových skupin prožívají, jako znaků nemoci – a vnímání těchto pocitů je hodnoceno jako *jejich* problém, a ne jako problém celé společnosti.

Výsledkem všech těchto charakteristik je pak situace, ve které poskytovatelé slu-

žeb vnímají uživatele různých služeb buď podle modelu nemoci (demonstrovaného symptomy), nebo podle kriminálního modelu (s potřebou ovládnutí), a nebo podle modelů obou (s. 47).

Autoři zachycují reálné problémy mezi kulturních střetnutí, ale bohužel se zaměřují výhradně na neúspěchy západní – hlavně britské – společnosti v přístupu k problematice ne-Evropanů v institucích mentálního zdraví. Kromě toho, že tak ukazují prstem na jednu z nejliberálnějších demokracií a na myslitele, kteří vytvářeli své myšlenky před sto lety ve viktoriánském období *fin-de-siècle*, ignorují nálady, myšlenky a chování jedinců a institucí v tradičních, neevropských, kulturách vůči těm *druhým/jiným* (v tradičních, kolektivistických kulturách dodnes fungují výrazné sociálně kategorizační procesy a s nimi spojená vyjádření etnických předsudků a diskriminace, viz např. R. Thein. „Stereotyping in a traditional society and its implications for school psychologist referral patterns.“ *School Psychology International* 28, 2007 (1): 11–28). Navíc nelze říci, zda jsou jevy pozorované v současném britském prostředí srovnatelné se situací v jiných zemích (např. České republice).

Dalším záporom této publikace je nutnost při čtení přivyknout emocionálně a politicky „nabitému“ jazyku. Jazyk tohoto textu se v podstatě neliší od jazyka antikolonialního diskurzu reprezentovaného Frantzem Fanonem a nebo Edwardem Saïdem (citovanými na s. 14 a 43) nebo od jazyka Stokely Carmichaela (s. 14), který se zabýval institučním rasismem. Kniha je prodechnutá antipsychiatrickým sentimentem, i když – kupodivu – necituje žádného z hlavních vůdců tohoto směru. Nachází se tak na krajní levici politického spektra, a tím si pravděpodobně odcizí velkou část publika, která se s touto pozicí neztotožňuje.

Příkladem emocionálně a politicky zabarveného jazyka je v 18. kapitole popis aktivit skupiny SIMBA – skupiny černošských

klientů /*přeživších* služby mentálního zdraví (s. 226, zdůrazněno R.T.). Samo použití výrazu *přeživších* je typické pro antipsychiatrické postoje a instituce, jako je např. Word Network of Users and Survivors of Psychiatry (www.wnusp.net). Podle Jonese, veterána-aktivisty za lidská práva, který dnes mimo jiných funkcí vede Úřad pro rovnoprávnost a diverzitu ve východním Londýně, přežili členové SIMBA útrapy britského zdravotnického systému, a přestože nejsou jako skupina/program oficiálně uznáváni, fungují jako podpůrná organizace a její členové navštěvují hospitalizované.

Kromě popisu aktivit SIMBA nabízí text další inovativní přístupy a to je jeho velkým přínosem. Jedním z těchto přístupů je například program Mellow popsáný Griffitsovou v 11. kapitole (s. 147–157). Účastníci tohoto projektu si připravili na základě výsledků ohniskových skupin poskytovatelů služeb mentálního zdraví a klientů/uživatelů těchto služeb několik dramatických her s názvy jako *Obvinění a stud*, *Tatínkovy poslední vánoce*, *Bystré myslí*, atd. Zaměstnanci institucí mentálního zdraví se pak zúčastňují jednodenních akcí, ve kterých zhlédnou tyto hry, a během následujících

workshopů analyzují své reakce na ně. Autoři tohoto programu věří, že „zaplavení“ jedinců informacemi a daty je neefektivní, ale sledování dramatu je mnohem více aktivizující a angažující a – tím pádem – pro účastníky efektivnější. S tímto *scholaludus* přístupem nelze nesouhlasit.

I když jsou různá tvrzení, předkládané modely a inovativní postupy značně provokativní a čtenáři je mohou odmítat, zcela jistě je budou stimulovat k hlubšímu zamyšlení a k zabývání se danou problematikou. Budou se pak ptát: Jaká je situace v České republice? Nakolik jsou struktury českého duševního zdraví imunní vůči institucionálnímu rasismu?

Věřím, že přes své zápory by tato kniha měla být pro své inovativní postupy a provokativní náhledy doporučována k prostudování. I když je více určena sociologům a psychologům, může být podnětná a inspirativní i pro sociální pracovníky a zaměstnance nevládních organizací, kteří pracují s multikulturní klientelou, jako je v České republice např. romská komunita. Na druhé straně psychologové a psychiatři mohou být jejím antizápadním diskurzem již předem odrazováni.

Ram Thein